سیستەمی پەروەردە
لە بەردەم ریفۆرم و نوێخوازی یا وەستان و بێدەنگی

هۆمەر قەرەداغی
بەڕێوەبەری پەروەردە لە سوید

بەشی چوارەم و کۆتایی

1. زیادکردنی بەشەکانی خوێندنی ئامادەیی

بەشەکانی زانستی و وێژەیی لە ئامادەیی گشتین و لە ژێریاندا هیچ دابەشکردنێکی تر نەکراوە. بۆ نموونە قوتابیەک بیەوێت ببێت بە دکتۆر یا ئەندازیار دەبێت هەر هەمان بەشی گشتی زانستی بخوێنێت، ئەمەش وایکردوە کە کاتێکی زۆری قوتابی بڕوات بە خوێندنی زۆر وانەوە کە پێویستی پێی نیە. ئەندازیارێک پێویستی بەوەنیە بایولۆجی و زیندەوەرزانی و ڕووەکزانی بخوێنێ و بەو شێوەیەش تایبەتمەندی وندەبێت لە بواری خوێندندا.

بەشی بەڵێندەری لە ئامادەیی بەشێکی زۆر گرنگە کە بکرێتەوە، هیچ نەبێت لە چەند قوتابخانەیەکدا بە تایبەتی ئێستا کە کوردستان لەبەردەم گەشەیەکی زۆردایە.

ئەرکی حکومەتی هەرێم و پەرلەمانی کوردستانە کە کاربکەن بۆ ئەوەی خوێندنی قوتابیانمان تایبەتمەندی بپارێزێت و قوتابخانە لای قوتابی شیرین بکات. ئەرکی حکومەتە کە بەرنامەی تایبەت دابڕێژێت بۆ کەمکردنەوە و لەڕاستیدا بۆ بنبڕکردنی وازهێنان لە خوێندن. ئەم کارەش بەزۆری ژمارەی تاقیکردنەوە و ئەزموونەکان ناکرێت، بەکۆنترۆڵکردن و سەرکوتکردن ناکرێت، بە پاریزگاریکردنی ئەو سیستەمەی ئێستا ناکرێت، بەدژایەتیکردنی ریفۆرم ناکرێت. تەنیا ڕێگا، ڕێگای نوێخوازی و پێشکەوتنە، ڕێگای چاکسازی و ڕیفۆرمە. ئەو کارانەش بەتەرخانکردنی بودجەی زۆرە هەر لە

دروستکردنی بینای قوتابخانەوە تا باشکردنی ئاستی ژیانی مامۆستا و کارمەندانی پەروەردەیە. بە هەوڵدان بۆ کراوەیی و شەفافیەتی خوێندن، بە پشتگیریکردنی ئەو پسپۆڕانەی کە مەبەستیانە دڵسۆزانە کار بۆ ئەو گۆڕانانە بکەن. بێدەنگی و وەستان سیستەمی فێرکاری لەو تەنگژەیەی کە تیایدایە ڕزگار ناکات. ئەو ریفۆرمانەی کە کراون باشن بەڵام هێشتا هەر کەمن و ڕێگایەکی زۆر دوور لەبەردەممانداییە. کۆمەڵێک مامۆستای بەتوانا و دڵسۆز لە ناوەوەی کوردستان لە ڕێگای وتارەکانیانەوە لەرۆژنامەکانی کوردستاندا هەوڵی زۆر سەرکەوتوانە دەدەن بۆ بەهێزکردنی مافەکانی قوتابی و ڕەخنەگرتن لە سیستەمی فێرکاریمان. هەندێک لە مامۆستاکان ڕاشکاوانە دژی زۆری ژمارەی ئەزمونەکانن، دژی دارشتن لەبەرکردنن، دژی شێوەی وانە وتنەوەی کلاسیکین. ئەم هەوڵانە جێگەی خۆیانن گرتووە و بواری پەروەردە چۆتە بواری کاری حکومەت و پەرلەمانەوە. ئێستا ئیتر ئاشکرایە کە ناکرێت بەردەوام بین لەسەر سیستەمە کۆنەکە، ناکرێت مامۆستا بە مووچەیەکی کەمەوە داوای کارێکی زۆری پڕ دڵسۆزی لێبکرێت. لە کاتێکا کە بودجەی کوردستان کەمنیە، بەڵکو لە بودجەی دەیان وڵاتی ئاسیا و ئەفەریقا زۆرترە.

2. گرنگیدان بە باری تەندروستی قوتابیان

دامەزراندنی پەرسدار و دکتۆر لە قوتابخانەکانی کوردستاندا کەسەر بە بەڕێوەبەرایەتی پەروەردە بن کارێکی پێویستە لە ئەمڕۆی کوردستاندا. بۆ نموونە دەکرێت لە شارێکی وەک سلێمانیدا، نەخۆشخانەیەکی بچوک هەبێت کە تەنیا بۆ قوتابیان بێت. پەرسدار و دکتۆر و کارمەندان هەمویان سەر بە وەزارەتی پەروەردە یا بەڕێوەبەرایەتی گشتی شارەکە بن، قوتابیان و خوێندکاران هەرکات هەستیانکرد کە پێویستیان بە چارەسەری تەندروستی یا ئامۆژگاری تەندروستی هەیە بتوانن بەبێ بەرامبەر و بەبێ پارە سەردانی نەخۆشخانەکە بکەن تا چارەسەریان بکرێت. ئەگەر نەکرا یەک نەخۆشخانەی تایبەتی بۆ قوتابیان هەبێت، دەکرێت بەشێکی تایبەت لە نەخۆشخانەیەکی گەورەدا بۆ قوتابیان تەرخانبکرێت.

لە ڕاستیدا باشترین چارەسەر ئەوەیە هەر قوتابخانەیەک یا لە چەند قوتابخانەیەک پەرسدارێک دابمەزرێنرێت کە ژوورێکی هەبێت لەناو قوتابخانە کەدا و قوتابیان کەی بیانەوێت بچن و بەتایبەتی ئامۆژگاری تەندروستی یا ئامۆژگاری دەربارەی لەشیان و گۆڕانکاریەکانی لەشیان بەپێی تەمەن و ڕەگەزی نێرومێ وەرگرن.

بۆ نموونە لە سوید لە یەکێک لە قوتابخانەکانمدا، ئامادەیی ئۆڤا لە تێبی 1300 خوێندکاری ئامدەییم هەیە، لە ناو قوتابخانەکەدا بەشێکی تایبەتیمان هەیە کە لە سێ ژوور پێکهاتووە و دوو پەرسدار بەبەردەوام کاری تێدا دەکەن. هەروەها هەفتانە چەند کاتژمیرێک، دکتۆرێکیش دێت و یارمەتی و فەحسی قوتابیەکان دەکات. من دەزانم ئەم کارە لەم ڕۆژەدا زەحمەتە بۆ کوردستان بەڵام خۆ دەکرێت لە شار، قەزا و ناحیەکاندا بەشێکی بچوک، یا ژوورێک هەبێت، کە پەرسدارێکی تێدا بێت، تەنیا یارمەتی قوتابیان بدات و ئامۆژگاریان بکات بەبێ پارە. ئەم ریفۆرمە کەمێک بودجەی دەوێت، بەڵام بێگومان سوودەکەی زۆر گەورە دەبێت بۆ قوتابیان و لە دەیان دڵەڕاوکێ ڕزگاریان دەکات، بەتایبەتی قوتابیە کچەکان.

3. **دانانی وانەیەکی تایبەت یا بەشێک لە وانەیەک کە دەربارەی بەهابنەماییەکانی مرۆڤایەتی و دیموکراتیەت بێت،** دەربارەی یەکسانی ژن و پیاو، سەربەستی تاکەکەس، بەرزڕاگرتنی نرخی ژیان، زانیاری دەربارەی ژیان بە گشتی و مافەکان منداڵان و ژنان و مرۆڤ بە گشتی. ئەم لایەنە زۆر گرنگە کە توێژەرە کۆمەڵایەتیەکان زۆر چالاک بن تیایدا و ئیدارەی قوتابخانە، پێویستیەکانیان بۆ دابین بکات. گرنگی ئەم لایەنە بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە باری دەروونی منداڵ، گەنج و لاوانمان باش نیە بە تایبەتی کە هەستدەکەیت گوێیان لێناگیرێت و سەرکوتدەکرێن. بێهۆ نیە کە ژمارەیەکی زۆر لە گەنجەکانمان پەنا دەبەنە بەر خۆکوشتن یا واز هێنان لە قوتابخانە.
4. **کۆبونەوەی قوتابخانە و شورای پۆل:** کۆبونەوەی قوتابخانە هەر ساڵەی چوار جار لە قوتابخانەکاندا سازدەکرێن. بەشداربوانی کۆبەنەوەکە بریتین لە بەڕێوەبەری قوتابخانە، چەند مامۆستایەک، چەند قوتابیەک و ئەگەر پێویست بکات کارمونداني تری قوتابخانەکە. لە کۆبەنەوەکەدا باس لەو خاڵە گرنگانە دەکرێت کە کاریگەری هەیە لەسەر چۆنیەتی بەڕێوەبردنی قوتابخانەکە، بۆ نمونە ژمارەی پۆلەکان، بودجەی قوتابخانە، ژمارەی تاقیکردنەوەکان، بەهابنەماییەکان... هتد. شورای پۆلیش بریتیە لە کۆبونەوەی پۆلەکان و هەڵبژاردنی نوێنەرەکانیان بۆ شورای قوتابخانە. شوراکان سەربەخۆن و پەیوەندییان بە سیاسەتەوە نیە.
5. **سەرپەرشتیاری پەروەردەیی و پسپۆڕی:** ئەنجامی بەڕێوەبردنی کارەکانی سەرپەرشتیارەکان یا بۆ کۆنترۆڵکردن و لێپرسینەوەیە یا بۆ ستایشکردن و دەستخۆشی لێکردنە لەبری ئەوەی بۆ کۆڕانکاری و بەرەوپێشەوەچونبێت. شێوەی ئەنجامدانی کارەکانیش کە یەک سەرپەرشتیار و لەیەک رۆژدا سەردانی یەک وانە دەکات، شێوەیەکی کۆنە و تەنانەت هەڵەشە چونکە ئەنجامەکانی سەرپێیی دەبن و گشتگیری ون دەبێت. لەبری ئەو شێوەیە دەکرێت بە گهروپ سەردانی قوتابخانەیەک بکەن و چەند رۆژێک بمێننەوە و سەیری چەندین وانە بکەن و بێجگە لە مامۆستایان چاویان بە قوتابیان و دایکوباوکیشیان بکەوێت.

کۆتایی

کەمی یا ونبونی گفتوگۆ، دیباتی بنیاتدەر، لێکۆڵینەوەی بابەتیانە، وتاری پەروەردەیی هەروەها نەبونی راوێژکاری پەروەردەیی لەسەر ئاستێکی بەرز کە چالاک کاربکات و خاوەنی بەرهەم و لێکۆڵینەوەی پەروەردەیی بێت لە سەر چاکسازی لە سیستەمی فێرکاریدا گرفتێکی گەورەیە لە کوردستان. هەر بۆیە گرنگە کە پسپۆڕان و خاوەن تواناکان بە بێوەستان تواناکانی خۆیان بخەنە گەر و بە بێگوێدانە رەخنە و گیروگرفتەکان وتاربنوسن و پێشنیاری ریفۆرم بکەن بۆ ئەوەی منداڵەکانی کوردستان ببنە خاوەنی سیستەمێکی فێرکاری دیموکراتی کە شایەنیان بێت.

لە سەر زۆربەی ئەو ریفۆرمانەی لەم وتارەدا ناوم هێناون وتاری تایبەتم نوسیوە. بۆ زیاتر زانیاری لەسەر ریفۆرمەکان دەکرێت سەیری ئەو وتارانە بکرێت کە هەریەکەیان ناونیشانی تایبەتی خۆی هەیە وەک وتارەکانی (ئەزمون و تاقیکردنەوەکان، کۆبونەوەی قوتابخانە،

بەهابنەماییەکان، شورای قوتابخانە، سەرپەرشتیاری پەروەردەیی و پسپۆڕی، راوێژکاری کۆمەڵایەتی، سیستەمی قوتابخانەکان، وازهێنان لە خوێندن، بەرنامەی کار...هتد.)

زۆر مەبەستمە کە هەموو دڵسۆزانی پەروەردە لە کوردستان و دەرەوەی وڵات بە هەند سەیری چاکسازی لە بواری فێرکاریدا بکەن و هەریەکە بە پێی توانای خۆی کاربکات بۆ ئەوەی ئەو ریفۆرمانەی کە پێویستن و هەندێکیان لەم وتارەدا باسیان لێکراوە، لە ماوەی چەند ساڵێکدا جێبەجێبکرێن بۆ ئەوەی کوردستانیش ببێتە وڵاتێک کە خاوەنی سیستەمێکی فێرکاری دیموکراتی و پێشکەوتوو بێت.